

ПРОЦЕСУАЛЬНО-ПРАВОВІ ОСОБЛИВОСТІ УКЛАДЕННЯ УГОДИ ПРО ВИЗНАННЯ ВИНУВАТОСТІ

PROCESSUAL-LEGAL FEATURES OF CONTRACTING A WINDOW RECOGNITION AGREEMENT

Турман Н.О.,
кандидат юридичних наук,
асистент кафедри правосуддя
юридичного факультету
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича

Стаття присвячена аналізу норм кримінального процесуального права, що стосуються застосування інституту угод у кримінальному провадженні. Зосереджується увага на позитивних моментах утілення цього інституту на практиці, а також на тих положеннях, які породжують певні проблемні та спірні ситуації під час реалізації цього інституту. Сформульовано висновки і пропозиції, спрямовані на вдосконалення кримінального процесуального законодавства в зазначеній сфері.

Ключові слова: кримінальний процес, кримінальне провадження, угоди, угода про визнання винуватості, порядок укладення угоди про визнання винуватості.

Статья посвящена анализу норм уголовного процессуального права, касающихся применения института соглашения в уголовном производстве. Сосредотачивается внимание на положительных моментах реализации этого института на практике, а также на тех положениях, которые порождают определенные проблемные и спорные ситуации при реализации данного института. Сформулированы выводы и предложения, направленные на усовершенствование уголовного процессуального законодательства в указанной сфере.

Ключевые слова: уголовный процесс, уголовное производство, соглашения, соглашение о признании виновности, порядок заключения соглашения о признании виновности.

The article is devoted to the analysis of the procedure for the implementation rules of criminal procedural law concerning the application of the institute of agreements in criminal proceedings. The focus is on the positive aspects of this institute implementation in practice and also on those provisions that give rise to certain problematic and controversial situations in this institute implementation. The conclusions and suggestions aimed at improvement of criminal legislation in the mentioned sphere are formulated.

Key words: criminal procedure, criminal proceedings, agreements, agreement on guilt recognition, procedure for concluding an agreement on guilt recognition.

Актуальність теми. Для визначення колізійних і спірних моментів у чинному законодавстві, що стосуються реалізації інституту угоди про визнання винуватості й удосконалення норм чинного законодавства з метою вироблення єдиного механізму реалізації цього інституту на практиці, потрібно проаналізувати процедуру укладення угоди про визнання винуватості.

Шляхи вдосконалення кримінально-процесуального законодавства, у тому числі щодо укладення, затвердження та виконання угоди про визнання винуватості в кримінальному провадженні, привертали увагу багатьох відомих дослідників: Ю.В. Бауліна, Р. Веннігера, В.Г. Гончаренка, Ю.М. Грошевого, О.Б. Комарницької, В.Т. Маляренка, В.Т. Нора, І.Д. Перлової, Н.Є. Петрової, М.В. Руденка, В.Я. Тація, Л.Д. Удалової, Л.Л. Уайнруба, І.Я. Фойницького, М. Філії та інших.

Усі ці дослідження створили наукове підґрунтя для подальшого розвитку й удосконалення інституту угод і як складової частини угоди про визнання винуватості в кримінальному процесуальному праві України та розроблення єдиного механізму реалізації цих норм на практиці.

Основною метою статті є здійснення аналізу норм чинного законодавства, процедури застосу-

вання цих норм органами досудового розслідування та судовими органами під час здійснення кримінального провадження, виявлення складних і спірних питань, що виникають на практиці під час реалізації інституту угоди про визнання винуватості.

Виклад основного матеріалу. Незважаючи на позитивну динаміку ухвалення вироків на підставі угод, аналіз норми Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК) України та механізму реалізації цього інституту на практиці породжує серед науковців і практиків спірні питання щодо реалізації й ефективності застосування деяких норм чинного законодавства. Крім того, процес реалізації інституту угод на практиці відкриває перед нами низку прогалин, що допущені в нормах чинного законодавства [1, с. 113].

Процедуру здійснення кримінального провадження на підставі угоди про визнання винуватості, відповідно до норм КПК України, можна поділити на чотири етапи: 1) ініціювання та укладення угоди; 2) загальний порядок судового провадження на підставі угоди; 3) вирок на підставі угоди про визнання винуватості; 4) наслідки невиконання угоди.

У свою чергу, відповідно до глави 35 КПК України, процес ініціювання та укладання угоди про визнання винуватості між прокурором і підозрю-

ваним чи обвинуваченим можна поділити на такі етапи: 1) ініціювання укладення угоди про визнання винуватості; 2) врахування прокурором обставин, визначених у ст. 470 КПК України; 3) складання тексту угоди про визнання винуватості відповідно до ст. 472 КПК України; 4) направлення прокурором обвинувального акта з підписаною сторонами угодою про визнання винуватості до суду.

Надалі відбувається судове провадження на підставі угоди про визнання винуватості, зокрема перевірка судом відповідності змісту угоди вимогам чинного законодавства і як результат ухвалення судом рішення за наслідками розгляду угоди про визнання винуватості. Суддя, покликаний не тільки знайти норму права, що може бути застосована в конкретному випадку, а й з'ясувати сутність реально діючих суспільних відносин [2, с. 150].

З аналізу норм чинного законодавства вбачається, що в разі надходження пропозиції від обвинуваченого про намір укласти угоду про визнання винуватості на стадії судового розгляду провадження чинним КПК України не передбачено механізму перевірки прокурором наданої обвинуваченим інформації щодо викриття інших осіб, якщо така була надана. Не виключено, що такі дії обвинуваченого може здійснювати для затягування розгляду провадження або з власних суб'єктивних причин. Фактично в такому випадку суд повинен з метою перевірки певної інформації обвинуваченого оголосити перерву на тривалий строк, достатній для проведення слідчих (розшукових) чи негласних слідчих (розшукових) дій. Указане зовсім не сприяє процесуальній економії розгляду справи, а ще більше затягує розгляд останньої [3, с. 182].

Крім того, кримінальне-процесуальне законодавство не передбачає можливість зупинення кримінального провадження на певний час, який є необхідним і достатнім для укладення угод. У свою чергу, ініціювання та укладення угоди може бути досить тривалим у часі. Тому доцільно визначити строк, упродовж якого сторони можуть погодитися чи відмовитися від укладення угоди після отримання пропозиції про укладення останньої. На думку А.Ю. Доценка, вісім робочих днів є достатнім строком для прийняття пропозиції однієї зі сторін угоди про укладення чи неукладення останньої [3, с. 182].

Стосовно вирішення цього питання варто погодитися із думкою Р.В. Новака, який у працях зазначає, що чинне законодавство має бути доповнене положенням, відповідно до якого прокурор або підозрюваний чи обвинувачений вправі укласти угоду про визнання винуватості або відмовитися від неї протягом трьох днів після отримання пропозиції про укладення такої угоди під час досудового розслідування [4, с. 138].

На нашу думку, вирішення цього питання на законодавчому рівні має важливе процесуальне значення, оскільки законодавче закріплення цих строків є гарантією пришвидшення процедури розгляду кримінального провадження.

Не має жодних сумнівів у тому, що укладення угоди про визнання винуватості й належне вико-

нання умов останньої може значно полегшити й покращити роботу органів досудового розслідування, забезпечити економію процесуального часу та державних коштів. Найбільш складними для розкриття й розслідування є злочини, вчинені організованою групою чи злочинною організацією. Якщо в цій ситуації сторони прийняли рішення укласти угоду про визнання винуватості, то зміст такої угоди повинен містити обов'язки підозрюваного/обвинуваченого, крім того, такі обов'язки повинні бути реальними у виконанні. Фактично прокурор у цій ситуації перед укладенням угоди повинен детально провести аналіз взаємин в організованій групі чи злочинній організації, врахувати обставини, які могли б спонукати конкретну особу укласти цю угоду з подальшою співпрацею з правоохоронними органами, а також забезпечити належний захист такої особи.

Певні особливості існують і під час укладення угоди про визнання винуватості з неповнолітніми. І насамперед такі особливості обумовлені особливим процесуальним статусом таких осіб. З аналізу юридичної практики вбачається, що значна кількість неповнолітніх визнають себе винними у злочинах, які вони не вчиняли. Така поведінка неповнолітніх пояснюється віковими, інтелектуальними, соціальними, психологічними й іншими особливостями неповнолітніх. Для неповнолітніх характерні істотні викривлення моральної та правової свідомості, імпульсивність, несформована система цінностей, крім того, досить часто неповнолітні перебувають під впливом друзів, батьків та інших людей. У будь-якому разі укладення угоди про визнання винуватості, а тим більше в ситуації з неповнолітніми прокурор повинен упевнитися у тому, що обвинувачений свідомо та добровільно визнає себе винним у вчиненому злочині.

Чинне законодавство, зокрема глава 35 КПК України, не передбачає певних особливостей щодо укладення угоди про визнання винуватості з неповнолітніми, а положення глави 38 КПК України регулювання цього питання не визначають. Тому можна дійти висновку, що доцільно застосовувати до неповнолітніх загальну процедуру укладання угоди, визначену главою 35 КПК України, з урахуванням особливостей суб'єкта кримінального провадження. Під час укладення угоди про визнання винуватості з неповнолітніми також потрібно враховувати п. 8.4 Наказу Генерального прокурора України «Про організацію діяльності органів прокуратури щодо захисту прав і свобод дітей» від 1 листопада 2012 року № 16-гн, відповідно до якого прокурори зобов'язані роз'яснювати неповнолітнім підозрюваним (обвинуваченим) і потерпілим, їхнім законним представникам право на укладання угод про примирення за наявності підстав ініціювати укладання угод про визнання винуватості.

У процесі аналізу норм чинного законодавства привертає увагу п. 2 ч. 7 ст. 474 КПК України, відповідно до положень останньої суд відмовляє в затвердженні угоди, якщо умови угоди не відповідають інтересам суспільства. З аналізу практики перегляду судами апеляційної інстанції вироків районних судів, ухвалених на підставі угод, простежується тенденція

щодо скасування останніх на підставі невиконання судом вимог, установлених п. 2 ч. 7 ст. 474 КПК України, зокрема невідповідності умов угоди інтересам суспільства [5]. Крім того, поняття суспільного інтересу також фігурує в п.п. 3, 4 ч. 1 ст. 470 КПК України, відповідно до яких прокурор під час вирішення питання про укладення угоди про визнання винуватості зобов'язаний урахувати наявність суспільного інтересу в забезпеченні швидшого досудового розслідування й судового провадження, у викритті більшої кількості кримінальних правопорушень, а також наявність суспільного інтересу в запобіганні, виявленні чи припиненні більшої кількості кримінальних правопорушень або інших більш тяжких кримінальних правопорушень. «Інтерес суспільства» – поняття, що фігурує в нормах чинного законодавства, однак офіційного законодавчого визначення останнього не закріплено. У свою чергу, така ситуація призводить до того, що в науковій доктрині та на практиці можна знайти досить різні трактування цього поняття, які лягають в основу прийняття судових рішень. Для вироблення однорідної практики прийняття судових рішень на цій підставі та недопущення помилок було б доречно на законодавчому рівні закріпити визначення терміна «інтерес суспільства» або хоча б окреслити його межі. Використовуючи закони логіки та здійснюючи аналіз положень ст. 470 КПК України, можна дійти висновку, що під час укладення угоди про визнання винуватості інтерес суспільства полягає в забезпеченні швидкого досудового розслідування й судового провадження, викритті більшої кількості кримінальних правопорушень, запобіганні, виявленні чи припиненні більшої кількості або інших більш тяжких кримінальних правопорушень [6, с. 414]. Характер і тяжкість обвинувачення (підозри) прокурор повинен урахувати у співвідношенні із суспільним інтересом до розслідуваного кримінального правопорушення. Зокрема, не повинна укладатися угода про визнання винуватості, якщо особою вчинене кримінальне правопорушення, яке набуло значного суспільного резонансу. Засудження особи за таке правопорушення надалі буде виконувати превентивну функцію [4, с. 137].

Під час аналізу змісту угод про визнання винуватості стає очевидним, що сторони часто під час укладання цього виду угоди допускаються таких помилок:

1. *В угодах визначаються зобов'язання, які неможливо виконати.*

Прикладом такої ситуації може слугувати ухвала Чугуївського міського суду Харківської області від 23 березня 2017 року у справі № 636/879/17 щодо відмови в затвердженні угоди про визнання винуватості від 28 лютого 2017 року. Зі змісту угоди випливає, що Ж. беззастережно визнав свою винуватість у вчиненні злочину, передбаченого ч. 3 ст. 407 КК України, у повному обсязі повідомленої йому підозри. Під час досудового розслідування щиро покався та активно сприяв розкриттю злочину. Також Ж. зобов'язався активно сприяти розкриттю злочи-

нів, учинених військовослужбовцями, про які йому стане відомо.

При цьому під час розгляду зазначеної угоди прокурор повідомив суду, що в теперішній час Ж. перебуває під вартою в Харківській УВП № 27. Зазначений запобіжний захід обрано Ж. Жовтневим районним судом Харківської області в іншому кримінальному провадженні. Зі змісту угоди про визнання винуватості, укладеної між учасниками процесу, вбачається, що зазначена угода укладена всупереч вимогам КПК України в частині очевидної неможливості виконання обвинуваченим узятих на себе за угодою зобов'язань (ч. 7 п. 5 ст. 474 КПК України), а саме: активно сприяти розкриттю злочинів, учинених військовослужбовцями, та виконувати взяті на себе зобов'язання щодо виконання узгодженого сторонами угоди покарання із застосуванням ст. 75 Кримінального кодексу (далі – КК) України, оскільки Ж. перебуває під вартою в Харківській УВП за № 27 [7].

2. *Включають в угоди зобов'язання, які прямо суперечать вимогам закону. Зокрема, зазначають умовою угоди обов'язок сплатити процесуальні витрати.* Згідно зі ст. 126 КПК України, питання щодо процесуальних витрат вирішується судом у вироку, який підлягає обов'язковому виконанню, зокрема в частині їх стягнення. Тому підставою для укладення угоди це питання бути не може. Крім того, суд може визначити інший розмір процесуальних витрат, ніж установлений у ході досудового розслідування. Як приклад може слугувати провадження, відповідно до якого на досудовому слідстві 18 жовтня 2016 року укладена угода про визнання винуватості між прокурором і підозрюваним В., який визнає себе винним у скоєнні злочинів, передбачених ч. 1 ст. 358 і ч. 4 ст. 358 КК України (підроблення документів, печаток, штампів та бланків, збут чи використання підроблених документів, печаток, штампів), однією з обов'язкових умов під час укладання угоди було сплатити витрати на проведення експертизи наркотичних засобів у сумі 351 грн. 84 коп. до 31 жовтня 2016 року. Варто зазначити, що, відповідно до ст. 124 КПК України, в разі ухвалення обвинувального вироку суд стягує з обвинуваченого на користь держави документально підтверджені витрати на залучення експерта. Отже, відшкодування обвинуваченим цього виду процесуальних витрат забезпечено відповідним механізмом і не може бути предметом угоди [5].

3. *Установлюють інші не передбачені законом умови або взагалі укладають угоду про визнання винуватості, не передбачаючи ніяких обов'язків.*

Так, ухвалою Шевченківського районного суду м. Києва від 26 січня 2015 року відмовлено в затвердженні угоди про визнання винуватості, укладеної між прокурором прокуратури Шевченківського району м. Києва та обвинуваченим у кримінальному провадженні. Згідно зі змістом угоди, П. обвинувачується в учиненні кримінальних правопорушень, передбачених ч. 1 ст. 309 КК України. Суд, аналізуючи зміст угоди про визнання винуватості, відмовив у її затвердженні, оскільки остання не відповідає

критеріям, визначеним ст. 470 КПК України. Тобто умови угоди не відповідають суспільному інтересу, в угоді не містяться обов'язки обвинуваченого щодо співпраці у викритті кримінального правопорушення, вчиненого іншою особою, а сама угода спрямована лише на задоволення приватного інтересу в частині призначення пом'якшеного покарання [8].

З аналізу змісту угод про визнання винуватості й судових рішень, прийнятих за результатами розгляду таких угод, убачається ситуація, коли під час укладення угод допускаються, крім вищерозглянутих порушень, ще й такого змісту порушення вимог КПК України:

1. Угоди про визнання винуватості укладаються у провадженнях, у яких бере участь потерпілий, у тому числі юридична особа.

Ухвалою Жовтневого районного суду м. Харкова від 17 вересня 2013 року у справі № 639/6604/13–к відмовлено в затвердженні угоди про визнання винуватості, оскільки потерпілою стороною в кримінальному провадженні є ДП МОУ «Укрвійськбуд». У свою чергу, угоду про визнання винуватості не може бути укладено щодо злочинів, унаслідок учинення яких завдано шкоди інтересам юридичних осіб [9].

2. Угоди про визнання винуватості укладаються за відсутності чітко сформульованого обвинувачення.

Так, ухвалою Новгород-Сіверського районного суду Чернігівської області від 1 лютого 2017 року у справі № 739/168/17 відмовлено в затвердженні укладеної угоди. З мотивувальної частини ухвали вбачається, що зміст обвинувачення за ст. 198 КК України викладено одним реченням у 18 рядків. Навіть поверховий аналіз змісту обвинувачення беззастережно вказує на протиріччя змісту, неконкретність викладеного обвинувачення. Зокрема, вперше підсумовуючи викладене обвинувачення, слідчий зазначає: «Дії А. органом досудового розслідування кваліфіковано за ст. 198 КК України, як заздалегідь не обіцяне придбання, отримання майна, завідомо

одержаного злочинним шляхом за відсутності ознак легалізації (відмивання) доходів». Але під час викладення фактичних обставин узагалі не зазначається про факт придбання підозрюваним майна. Остаточню підсумовуючи обвинувачення за вказаною нормою матеріального закону, слідчий наголошує: «Остаточню, згідно ст. 33 КК України, дії А. органом досудового розслідування кваліфіковано за ст. 198 КК України, як заздалегідь не обіцяне зберігання майна, завідомо одержаного злочинним шляхом за відсутності ознак легалізації (відмивання) доходів», чіткі відомості щодо місця зберігання відсутні. Крім того, зміст викладеного обвинувачення за ч. 1 ст. 396 КК України фактично не містить відомостей про час учинення передбаченого ч. 1 ст. 396 КК України кримінального правопорушення [10].

3. Узгоджене сторонами угоди покарання суперечить вимогам закону, а саме: строк покарання за незакінчений злочин перевищує максимально встановлену законом межу; безпідставно узгоджується міра покарання менша, ніж передбачено санкцією статті КК України, або взагалі санкцією не передбачена.

4. Призначення покарання із застосуванням ст.ст. 69, 75 КК України узгоджується без будь-якого посилання на обставини, що пом'якшують покарання та мотиви прийняття такого рішення. Не вирішується питання про узгодження обов'язкового додаткового покарання.

Висновки. Варто зазначити, що інститут угод у кримінальному процесі України ще неповною мірою відпрацьований судовою практикою та достатньою мірою не досліджений науковою доктриною. Тому говорити про те, що цей інститут повністю втілений у практичну діяльність, ще досить рано, оскільки практика застосування його норм нині триває. Аналіз та усунення прогалин, спірних і колізійних моментів, що стосуються процесуального порядку реалізації цього інституту на практиці, є запорукою належного функціонування й реалізації останнього.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Турман Н. Процесуальний статус та роль медіаторів при укладенні угод у кримінальному провадженні / Н. Турман // Підприємництво, господарство і право. – 2016. – № 4. – С. 113–117.
2. Бутирська І.А. Судовий прецедент як складова принципу «живого права» / І.А. Бутирська // Ерліхівський збірник. Юридичний факультет Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича: наук. доповіді та повідомлення. – Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2012. – Вип. 6. – С. 149–150.
3. Доценко А.Ю. Кримінальне провадження на підставі угод: теоретико-практичні аспекти участі прокурора / А.Ю. Доценко // Право і суспільство. – 2016. – № 6. – Ч. 2. – С. 179–184.
4. Новак Р.В. Кримінальне провадження на підставі угод в Україні: дисс. ... канд. юрид. наук: спец. 19.00.09 / Р.В. Новак; Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна. – Харків, 2015. – 214 с.
5. Узагальнення Вищого спеціалізованого суду України судової практики здійснення кримінального провадження на підставі угод від 22.01.2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zib.com.ua/ua/print/92557uzagalnennya_vssu_sudovoї_praktiki_zdiysnennya_kriminaln_ogo_.html.
6. Турман Н.О. Процесуально-правові аспекти інституту угод у кримінальному провадженні: аналіз проблемних питань застосування / Н.О. Турман // Порівняльно-аналітичне право. – 2015. – № 4. – С. 412–415.
7. Ухвала Чугуївського міського суду Харківської області від 23 березня 2017 року № 636/879/17 // Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/65525229>.
8. Ухвала Шевченківського районного суду м. Києва від 26 січня 2015 року у справі № 761/59/15–к // Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/42432766>.
9. Ухвала Жовтневого районного суду м. Харкова від 17 вересня 2013 року у справі № 639/6604/13–к // Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/33506487>.
10. Ухвала Новгород-Сіверського районного суду Чернігівської області від 1 лютого 2017 року у справі № 739/168/17 // Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/64406329>.